

Remissvar

Socialdepartementet
103 33 Stockholm
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

S2021/02397

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör

Stiftelsen Allmänna Barnhusets synpunkter på promemorian

Stiftelsen Allmänna Barnhuset önskar en högre ambitionsnivå för lagstiftningen vad gäller socialt utsatta barn

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att utredarens förslag sammantaget kommer bidra till att hänsyn till barnets bästa när vård enligt LVU upphör kommer kunna förbättras, men menar att utredaren varit för återhållsam i förslagen. Detta gäller främst avseende tidsgräns för uppföljning efter vårdens upphörande, samt möjlighet för socialnämnden att besluta om drogtest efter vårdens upphörande.

Vi beklagar att utredningen givits ett avgränsat uppdrag. Möjligheten till en mer genomgripande analys av hur samhällsvårdade barns rättigheter tillgodoses eller begränsas i fler relevanta lagar som Föräldrabalken och Offentlighets- och sekretesslagen har inte givits. Inte heller har möjligheten att reglera barns rättigheter i en särskild barn- eller barnskyddslag på ett ändamålsenligt, sammanhållet och för allmänheten lätt begripligt sätt, varit möjligt. Förslaget får därmed tyvärr karaktären av en uppdatering och putsning av befintliga bestämmelser utan en bredare och djupare analys av hur en tidsenlig, sammanhållen och förutsägbar lag skulle kunna utformas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset välkomnar i stort utredarens förslag

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker utredarens förslag till en tidigarelagd övervägande om överflyttning av vårdnad, men anför att grundpremisen med en fast generell tidsram inte är ändamålsenlig för syftet att tillgodose barnets bästa. Den föreslagna rutinen med fortlöpande överväganden var sjätte månad kan dessutom medföra negativa konsekvenser för barns upplevelse av kontinuitet och stabilitet i vården, med återkommande perioder av oro för att bli flyttad. Vi skulle föredra att lagen i stället reglerar vårdplanens innehåll så att den kan anpassas till det individuella barnets och dess vårdnadshavares behov, samt inrymma en strategi mot antingen återförening eller överflyttning av vårdnad. I en sådan vårdplan kan tidpunkter för överväganden planeras i god tid och bli transparent för alla berörda.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset ställer sig positiva till utredarens bedömning att barnets bästa inte ska utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning om vården enligt LVU ska upphöra. Tidigare utredningar har försökt föreslå detta, men det har inte kunnat tas till proposition efter invändningar från betydande remissinstanser. Att i stället koppla rekvisitet barnets bästa till ett gentemot LVU-vården oberoende flyttningsförbud, i kombination med att övervägande om ansökan om flyttningsförbud blir ett obligatorium för socialnämnden, är ett nytt och tidigare oprövat sätt att kunna garantera barnets bästa utan koppling till de skäl som ursprungligen föranledde omhändertagandet.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker utredarens förslag om skärpning i författningstexten angående att förändringarna i de omständigheter som föranledde vården ska vara varaktiga och genomgripande för att beslut om upphörande av LVU-vård ska kunna fattas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget om en skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård, men avstyrker att tidsperioden för denna ska begränsas till sex månader. Vi vitsordar en harmonisering av tiden för när en sådan uppföljning senast ska avslutas till motsvarande bestämmelse i förslaget om ny Socialtjänstlag, men framför att 12 månader vore en mer ändamålsenlig tidsram än de sex månader som de bägge utredningarna föreslår.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker utredningens förslag att införa en befogenhet för socialnämnden att oavsett samtycke besluta om drogtester för vårdnadshavare och föräldrar till barn som vårdas enligt LVU, inför umgängestillfällena och inför prövning av om vård enligt LVU kan upphöra.

Stiftelsen Allmänna Barnhusets synpunkter på utredningens förslag

1 Förslag om ändring i bestämmelsen om upphörande av vård enligt LVU

samt

2 Förslag om skyldighet för socialnämnden att överväga förutsättningar för flyttningsförbud

9.2.1 Bedömning: Barnets bästa bör inte utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar utredningens bedömning om att inte införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid beslut om vårdens upphörande. Tidigare utredning (SOU 2015:71) har föreslagit just detta, men inte kunnat leda förslaget till proposition. Det finns således ett pragmatiskt skäl att inte ånyo föreslå något som tidigare inte har kunnat leda till antagen lag, för att i stället finna en annan väg att kunna stärka möjligheterna att beakta barns bästa vid vårdens upphörande. I praktiken avser ett beslut enligt 21 § LVU om vårdens upphörande inte vården som sådan, utan snarare det tvång som vården bereds under, baserat på de omständigheter som föranledde beslutet om att ge vård under tvång. För barnet kan situationen vara helt annorlunda vid tidpunkten för bedömning om vårdens avslutande. Barnets egen aktuella tillvaro och dess bästa måste bedömas för sig, inte i relation till de omständigheter som rådde när barnet omhändertogs. Detta försvaras om rekvisitet barnets bästa skulle bedömas i samband med omständigheter som försvarar det tvång som barnet tidigare omhändertagits under.

I sitt remissvar till SOU 2015:71 anför JO att samma effekt, att ge rätten möjlighet att bedöma barnets bästa, kan uppnås genom att tillämpa bestämmelserna om flyttningsförbud i 24 § LVU. Utredaren har i föreliggande förslag tagit fasta på detta genom att i 13 § föreslå ett för socialnämnden obligatoriskt övervägande om ansökan om flyttningsförbud.

9.3.1 Förslag: När vård har beslutats med stöd av 2 § LVU får socialnämnden inte besluta att vården ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Den skärpning av 21§ LVU som utredaren föreslår, ser vi som ett välkommet förtydligande med reell potential att kunna värna samhällsvårdade barns bästa.

9.4.1 Förslag: När barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt LVU fortfarande behövs eller prövar om vård enligt LVU ska upphöra ska socialnämnden också överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

När barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt socialtjänstlagen fortfarande behövs eller vårdnadshavare eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra ska socialnämnden också överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Vi bedömer att detta förfarande förvisso är omständligt och svårt att förstå för den som inte känner till skälen för kritiken mot tidigare utredningar och historiken med processerna avseende Sveriges och andra länders åtaganden gentemot Europakonventionens artikel 8, men kan ändå vara en tidigare oprövad pragmatisk väg mot att öppna legala möjligheter att låta barns bästa beaktas efter ett upphörande av förutsättningarna för tvångsvård. Fortfarande inom de ramar som Europakonventionen sätter för staters möjligheter att inskränka dess medborgares fri- och rättigheter.

Som vi uppfattar utredarens förslag är det ett sätt att frikoppla bedömningen om behovet av vård under tvång, från bedömningen om vad som är barnets bästa nu och framledes. På så sätt tillgodoses Europakonventionens krav på vårdnadshavares fri- och rättigheter när ingripandet i deras föräldrarätt som LVU medgett upphör om och när omständigheterna förändras. Samtidigt kan barnets bästa, dess egna fri- och rättigheter enligt lag och av Sverige antagna konventioner, tillgodoses genom tillämpandet av flyttningsförbud.

Hypotetiskt skulle rätten kunna bedöma att skälen för vård enligt 2 § LVU inte längre föreligger och därmed ska vården avslutas enligt 21 §, men i enlighet med socialnämndens övervägande i 13b § att barnet ändå ska kvarstanna i sitt familjehem under flyttningsförbud enligt 24 § om det bedöms som det bästa för barnet, helt orelaterat till situationen för barnets föräldrar eller vårdnadshavare.

Samtidigt utgör detta förfarande, att rätten behöver kombinera olika bestämmelser i olika paragrafer för att uppnå ett utfall som tillgodoser såväl barnets bästa som hänsyn till Europakonventionen, ett argument för behovet av en sammanhållen barnlag, där barns rättigheter regleras på ett för allmänheten förutsägbart och begripligt sätt.

3 Förslag om att socialnämnden ska överväga överflyttning av vårdnad senast när barnet varit placerad i samma familjehem två år, i stället för dagens tre år

10.1 Förslag: Socialnämnden ska senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker delvis utredningens förslag.

Såväl nu gällande som föreslagen författning bygger på presumptionen att eftersträva familjeåterförening efter heldygnsvård. Det är mot den generella bakgrunden som flera lagar utformats, såväl Föräldrabalken, Socialtjänstlagen, som Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Det är ett antagande som i de flesta fall är gynnande för barns utveckling och har medfört många framgångsrika återföreningar mellan

föräldrar och tidigare omhändertagna barn. Nackdelen med en sådan allmän presumtion är att den inte ger utrymme att tillgodose barns bästa i de fall där återförening inte är möjlig eller bedöms orealistisk inom överskådlig tid. Dessa barn hamnar i existentiell limbo, där vården regelbundet omprövas var sjätte månad och inriktas mot en återförening oavsett hur små chanserna än är att vårdnadshavare eller föräldrar kan skapa förutsättningar för att återta ansvaret för barnets dagliga fostran och omsorg.

Att överföra vårdnaden till familjehemmet är ett sätt att bryta detta limbotillstånd och skapa förutsägbarhet och stabilitet för såväl barnet som familjehemmet, vilket Stiftelsen Allmänna Barnhuset välkomnar. Möjligheten att överföra vårdnaden till det tidigare familjehemmet som särskilt förordnade vårdnadshavare har funnits under många år, aktivt understötts av centrala myndigheter, men inte fått något bredare genomslag i praktiken. Anledningarna till att denna reform verkar ha svårt att vinna genomslag är såvitt vi vet inte systematiskt undersökta, men ett skäl till motstånd kan vara att annat än ekonomiskt stöd till familjehemmet i regel upphör vid en överföring av vårdnaden, vilket reducerar incitamentet att som familjehem godta en vårdnadsöverföring.

I Stiftelsen Allmänna Barnhusets verksamhet med arbetsmodellen Skolfam, får vi återkommande rapporter om att familjehem avstår vårdnadsöverföring just av det skälet att det stöd de och barnen har behov av, exempelvis Skolfam, avbryts i samband med en överföring av vårdnaden. Vi ser ett tydligt behov av att se över nuvarande lagstiftning som reglerar stöd till familjehemsföräldrar men inte till det enskilda barnet. I Årsrapport Skolfam 2020 ger vi mer utförlig information om hur detta dilemma påverkar familjehem och barn i just exemplet Skolfam.

Förslaget om att tidigarelägga det första övervägandet av ansökan om vårdnadsöverföring från tre till två år, samt att årligen i fortsättningen överväga detsamma, är en skärpning av rådande praxis som inte adresserar problemet med utdragna familjehemsplaceringar där vårdnadsöverföringar inte kommer till stånd och barnets limbotillstånd fortgår i flera år. Förslaget berör inte frågan om att öppna för mer individuellt anpassade strategiska val där återförening är en och vårdnadsöverföring eller adoption i syfte att skapa mer långsiktighet och stabilitet för barnet en annan. Vidare vill vi erinra om att varje övervägande i socialnämnden om fortsatt vård, är en potentiell grund för lidande i form av oro och dess konsekvenser i socialt liv, skola och sömn för såväl barnet som dess vårdnadshavare och familjehemmet.

I de finska, norska och danska motsvarigheterna till lagstiftning, tillåts barns anknytning till sitt familjehem övertrumfa förhållanden i vårdnadshavares och föräldrars situation vid bedömningar om fortsatt vård. Dock inte utan kritik för hur detta förhåller sig till Europakonventionens skydd för föräldrars fri- och rättigheter. Island har en modell i sin barnskyddslag som tillvaratar möjligheten till bägge strategierna; tillfälliga familjehemsplaceringar på max två år med familjeåterförening som målsättning och så kallade permanenta familjehem som fortgår tills barnets förmyndarskap upphör. Utredning av en liknande lösning för Sverige hade ur Stiftelsen Allmänna Barnhusets perspektiv varit önskvärd, men ligger utanför utredarens uppdrag.

Vårt förslag är att lagen reglerar innehållet i vårdplanen för alla barn i samhällsvård, att det i denna vårdplan ska finnas såväl ett individuellt anpassat långsiktigt strategiskt mål med vården, som en tidsplan när fortsatt vård ska övervägas, under vilka former den bereds och hur fortsatt vård kan utformas med barnets bästa som överordnat intresse. Det måste finnas utrymme för en planering som tillgodoser såväl återföreningsmål som permanentens, beroende av aktuella individuella förutsättningar.

4 Förslag om uppföljning av barns situation efter avslutad vård enligt LVU

11.1 Förslag: Socialnämnden ska följa upp situationen för den som är under 18 år när vård har upphört enligt 21 § LVU.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vård har upphört men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återförening har skett.

Om flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud har meddelats i samband med att vård har upphört ska socialnämnden följa upp den unges situation först när ett sådant förbud har upphört och den unge har återförenats med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder. En uppföljning ska avslutas tidigare om socialnämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL.

Vid en uppföljning får socialnämnden konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke.

Socialnämnden ska underrätta den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs när uppföljningen inleds respektive avslutas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset avstyrker utredarens förslag.

Vi vitsordar den harmonisering till motsvarande bestämmelser i Socialtjänstlagen som utredaren föreslår, men i likhet med vårt remissvar till utredningen En hållbar socialtjänst (SOU 2020:47), avstyrker vi tidsavgränsningen sex månader och föreslår i stället en uppföljningstid om 12 månader. Vår uppfattning är att sex månader är en för kort tid för att uppmärksamma missförhållanden som tar längre tid att upptäcka. Exempelvis omsorgssvikt, där symptom kan dyka upp mer än sex månader efter att omsorgssvikten har startat, eller att barnet/den unge först efter mer än ett halvår väljer att berätta om missförhållanden.

Det övergripande syftet med uppföljning efter avslutad vård är att validera att de förhållanden som barnet lever i motsvarar vad som förväntats i den bedömning som gjorts med stöd av 21 § LVU, avseende varaktighet och beständighet i förbättringar av de omständigheter som föranlett vården. Det är tyvärr inte ovanligt att förnyade utredningar och beslut om placering i heldygnsvård tas inom ett år efter vårdens avslutande, vilket leder till förnyat lidande och ytterligare försvårande omständigheter för barnets utveckling. En förnyad fullskalig utredning är dessutom betydligt mer ingripande gentemot såväl barn som vårdnadshavare och förälder, i jämförelse med vad en till omständigheterna anpassad uppföljning skulle vara. Därmed torde en uppföljning efter vård vara mer i linje med Europakonventionens krav på fri- och rättigheter, jämfört med att initiera nya fullständiga utredningar för att ge socialnämnden behövligt bedömningsunderlag.

Det är av stort värde för barns hälsa och fortsatta utsikter till en gynnsam utveckling att eventuella missförhållanden upptäcks så snart som möjligt och insatser kan ges utan onödigt dröjsmål. Av den anledningen behövs en aktiv uppföljning av barns faktiska omständigheter efter avslutad vård, upp till 12 månader efter avslutad vård.

5 Förslag om befogenhet för socialnämnden att besluta om drogtest av vårdnadshavare och föräldrar till barn som vårdas enligt LVU

12.5.1 Bedömning: Det finns behov av att kunna ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest inför umgänge.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar utredningens bedömning att det föreligger ett behov av att ge socialnämnden möjlighet att besluta om drogtest för vårdnadshavare eller föräldrar inför umgänge med barn. Primärt ur aspekten barns rätt till drogfritt umgänge med vårdnadshavare, men också ur aspekten att få underlag till bedömning om fortsatt behov av heldygnsvård. Med en serie drogtestresultat inför flera umgängestillfällen, ges socialnämnden ett bättre underlag för att noggrant kunna förbereda återförening i enlighet med LVU § 21, alternativt överväga överflyttning av vårdnaden.

12.5.2 Bedömning: Det finns behov av att ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar utredningens bedömning. I det här fallet ser vi det som en absolut nödvändighet för att socialnämnden noggrant ska kunna förbereda återföreningen med barnets vårdnadshavare. Ett av de vanligaste skälen till att barn omhändertas för heldygnsvård är vårdnadshavares drogmissbruk. Att lagen medger drogtest inför vårdens upphörande, åtminstone i de fall där misstanke om drogmissbruk finns med i skälen för vården, är enligt oss väl befogat. Den inskränkning i vårdnadshavarnas integritet som drogtest inför vårdens upphörande innebär, måste vägas mot barnets fortsatta säkerhet, uppväxtvillkor och samhällets ansvar att fatta väl underbyggda beslut för barnets bästa.

12.5.3 Bedömning: Socialnämnden bör inte ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter tvångsvårdens upphörande.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar inte utredningens bedömning. Vi har förståelse för att en gräns för samhällets möjligheter att inskränka medborgares fri- och rättigheter måste dras någonstans, men även i detta fall måste hänsyn till barnets bästa få företräde. Vi föreslår därför att denna gräns dras vid avslut av perioden för uppföljningsansvar efter vårdens upphörande. I utredarens förslag är det sex månader efter att återförening skett, vilket enligt vår bedömning i stället borde vara 12 månader.

Påfrestningen för vårdnadshavare och föräldrar att fullgöra sitt ansvar gentemot barnet tilltar markant när återförening sker och heldygnsvården upphör. När påfrestningar ökar, följer naturligt att risken för återfall i missbruk ökar och då är möjligheten för socialnämnden att inom sitt uppföljningsansvar begära drogtest väl motiverat. Vetskapen om att drogtest kan begäras under uppföljningsperioden kan också få en motivationsstärkande effekt som bidrar till en längre sammanhållen period av nykterhet och därmed minskade risker för återfall.

Argumentet för att inte medge drogtest efter vårdens upphörande som utredaren anför, är att socialnämnden har möjlighet att vid oro initiera en ny utredning. Men det förutsätter att eventuellt drogbruk faktiskt kommer till nämndens kännedom, och att den misstanken är så välgrundad att en ny utredning bedöms nödvändig. Det ingrepp i medborgarens fri- och rättigheter som en förnyad utredning

medför, måste vägas mot ingreppet av drogtester under uppföljningstiden efter avslutad vård, där vi bedömer det senare som mer lindrigt och i mindre konflikt med Europakonventionens artikel 8.

12.6 Förslag: Inför umgänge och inför prövning av om vård enligt 21 § LVU ska upphöra får socialnämnden, om det finns anledning till det, besluta att vårdnadshavare eller förälder ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1696) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Ett beslut om att vårdnadshavare eller förälder ska lämna prov får endast fattas om inte annat motiveras av medicinska och liknande skäl. Ett sådant beslut får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Vidare gäller att kontrollen får genomföras endast i den form och utsträckning som är nödvändig för det angivna syftet.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker utredningens förslag.

Förslaget innebär att socialnämnden ges en möjlighet, dock inte skyldighet, att begära drogtest av vårdnadshavare och föräldrar inför umgänge och beslut om vårdens upphörande. Därmed finns handlingsalternativ för socialnämnden att besluta om detta i fall där drogmisbruk eller misstanke därom finns med som skäl till vården. I de fall där misstanke om drogmisbruk inte är aktuellt har socialnämnden möjlighet att avstå begäran om provtagning. Därmed bedömer vi att lagen kommer kunna tillämpas på ett ändamålsenligt sätt som främjar barnets bästa, samtidigt som den tar hänsyn till de krav på fri- och rättigheter som Europakonventionen ställer upp.

12.7 Förslag: Socialnämndens beslut att en vårdnadshavare eller en förälder ska lämna prov för kontroll av påverkan av alkoholhaltiga drycker, narkotika m.m. ska kunna överklagas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker utredningens förslag. Vi ser det som rimligt och försvarligt att ett myndighetsbeslut som inskränker rättigheter enligt Europakonventionen, ska kunna överklagas i en allmän förvaltningsdomstol. Vi delar bedömningen att det i praktiken inte kommer att bidra till uteblivna drogtest till följd av att överklaganden sätts i system, då beslut om drogtest i regel kommer fattas när ett umgänge eller beslut om upphörande av vård är omedelbart förestående, varvid en rättslig behandling av saken i princip alltid kommer avgöras i efterhand. Det är därför viktigt att bestämmelsen utformas så att interimistiska beslut om att skjuta upp drogtest vid överklaganden inte medges.

Föredragande i ärendet har varit Rikard Tordén.

2021-06-10

Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Ann Marie Brodén
Ordförande

Cecilia Sjölander
Generalsekreterare